

مقاله پژوهشی

طراحی و اعتبارسنجی مقیاس طیب سخن مبتنی بر منابع قرآنی و دینی

مهديه دهقان نیری^۱

زهرا هاشمی*^۲

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۱/۳/۱]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۰/۱۲/۱۱]

چکیده

برقراری ارتباط با کودک و تأثیرگذاری بر او به صورتی که اصل ارتباط مستمر حفظ شود حائز اهمیت است. برقراری ارتباط مستمر با استفاده از ابزارهای مختلف کلامی و حسی می‌تواند اثرات مطلوبی را در رشد تفکر، ایجاد عاطفه، پاشیده‌شدن بذر ایمان و اعتماد به والدین برجای بگذارد و مفهوم اعتماد و ولایت به والدین را در سنین بعد برای کودک تثبیت کند. بر اساس ساختاری که خداوند در لوح وجودی انسان قرار داده و همچنین قدرت دریافت و انتقال کلام می‌توان کلام را عامل ثبت حقایق در وجود انسان و نیز انتقال آن دانست. به همین دلیل در هر آموزشی در هر مقطع از دوران زندگی انسان، نقش کلام نقشی برجسته و ضروری است. بر این اساس هر قدر به این نقش توجه بیشتری شود امر آموزش سریع‌تر و بهتر صورت می‌گیرد. با عنایت به اثر فراوان کلام در تربیت و آموزش فرزند، هدف از انجام پژوهش حاضر طراحی و اعتبارسنجی مقیاس طیب سخن مبتنی بر منابع قرآنی و دینی بوده است. با توجه به ساخت مقیاس از روش توصیفی تحلیلی استفاده شده است. با استفاده از منابع و کتب مرتبط دینی و قرآن در ابتدا مضامین مرتبط استخراج و سپس به طراحی گویه‌ها پرداخته شد که پس از بررسی توسط متخصصین مسلط بر این حیطه در نهایت ۲۶ گویه طراحی شد. بررسی روایی مقیاس از طریق ارزیابی روایی محتوایی، روایی ملاک و روایی صوری مورد بررسی قرار گرفت. جهت تعیین پایایی مقیاس از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. داده‌های حاصل از تحلیل‌های آماری نشان داد که روایی صوری و محتوایی و ملاک مقیاس طیب سخن قابل قبول است. محاسبه شاخص آلفای کرونباخ نیز بیانگر این موضوع است که مقیاس ساخته‌شده از اعتبار بالایی برخوردار است. در مجموع با توجه به نتایج حاصل از روایی و پایایی مقیاس طیب سخن می‌توان بیان کرد مقیاس طیب سخن ابزاری روا و پایا برای سنجش ابعاد مختلف کلام است.

واژگان کلیدی: طراحی، مقیاس طیب سخن، اعتبارسنجی.

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه الزهراء (ع.ا.ه)، تهران، ایران. mahdieh.niry@gmail

۲. استادیار گروه روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء (ع.ا.ه)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

۱- مقدمه

از منظر مکتب تربیتی اسلام، انسان، شگفت‌انگیزترین مخلوق خداوند و والاترین نشانه قدرت حق و مستعد اتصاف به همه صفات و کمالات الهی است و آفریده شده تا به مقام جانشینی خداوند در زمین برسد و نیل بدین مقصود جز با اعمال تربیت صحیح امکان‌پذیر نیست؛ قرارگرفتن مسئله تربیت به‌عنوان هدف اصلی بعثت انبیا و ارسال کتب، حکایت از جایگاه و اهمیت این مقوله در نگاه دینی دارد. در قرآن کریم هدف این است که زندگی بشر را در تمام ابعادش نظام بخشد و طوری تربیتش دهد که سعادت انسان در دنیا و آخرت را تضمین کند (طباطبایی، ۱۳۸۶) که به‌تبع آن پرورش و تربیت صحیح فرزند یکی از اساسی‌ترین وظایف والدین می‌باشد. واژه تربیت از نظر ریشه از واژه ربی یا ربا گرفته شده است که منظور برتری و علو است؛ بنابراین، تربیت شامل فراهم کردن زمینه و امکانات برای شکوفایی استعدادها و توانایی‌های بالقوه انسان و هدایت آن به‌سوی مطلوب می‌باشد (میناگر، ۱۳۹۰). تربیت در زبان فارسی به معنای «پروردن، آداب و اخلاق را به کسی یاددادن، آموختن و پروردن کودک تا هنگام بالغ شدن» بکار رفته است (حاجی‌ده-آبادی، ۱۳۹۱).

در آموزه‌های اسلامی واژه «ترکیه» که به معنای رشد دادن و پاک کردن و نیز به معنی تهذیب نفس و تهذیب اخلاق بکار می‌رود با مفهوم تربیت بسیار نزدیک است و واژه‌هایی چون ادب، تأدیب و تهذیب نیز گاهی در مفهوم تربیت بکار می‌روند. لذا با توجه به آنچه گفته شد می‌توان ویژگی‌های زیر را برای واژه تربیت بکار برد: ۱. اصلاح کردن، ۲. همراهی کردن و ملازم‌بودن و مراقبت مداوم از مرتبی، ۳. رشد و برآمدن مرتبی از نظر جسمانی، عقلانی، دینی و عاطفی، زیرا تربیت فرایندی است که باید مرتبی را از نقص به سمت کمال پیش ببرد و ابعاد جسمانی، عقلانی، دینی و عاطفی او را تربیت سازد و انسان را از باورها و اندیشه‌های مخرب و خرافات و عواطف غیرانسانی نجات دهد، ۴. رسیدن مرتبی به کمال انسانی و نهایی؛ زیرا هدف رسیدن مرتبی به کمال مطلوب انسانی است. در این راستا هر رفتاری که در جهت کمال انسانی مرتبی نباشد ضلالت و گمراهی است؛ از این رو تنها با مبانی و اصول و شیوه‌های تربیت اسلامی است که می‌توان به هدف مقدس تربیتی مطلوب دست یافت (موسوی، ۱۳۹۲). از نظر شکوهی (۱۳۷۷) تربیت عبارت است از فراهم کردن زمینه‌ها و عواملی برای به فعلیت رساندن و شکوفاکردن استعدادهای انسان در جهت مطلوب.

حضرت علی علیه السلام تربیت انسان و انسان‌سازی را به فعلیت رساندن تمام گنجینه‌ها و استعدادهای نهفته در درون آدمی می‌داند «فَبَعَثَ فِيهِمْ رَسُولَهُ وَ وَاتَرَ إِلَيْهِمْ أَنْبِيَاءَهُ... وَ يَثْبُرُوا لَهُمْ دَفَائِنَ الْعُقُولِ»^۱ البته منظور از تربیت در مکتب اسلام، تربیت عمدی است و نه غیرعمدی و هدف از تربیت انسان، رساندن او به کمالاتی است که استعداد آوردن آن را دارد، همچنین تربیت انسانی کامل و سعادت‌مند، انسانی حق طلب و عدالت‌جو و متکی بر خالق خویش و خلاصه انسانی آرمان‌خواه و دادگر، مؤمن و بافضیلت، آن‌گونه که واقعاً اشرف مخلوقات و درخور تکریم آفریدگار جهان باشد (ادیب، ۱۳۸۹). همان‌طور که در آیه ۷۰ سوره اسراء آمده است «به حقیقت که ما فرزندان آدم را عزت و کرامت عطا کردیم و در خشکی و دریا آنها را نیرومند ساختیم و از نعمت‌های پاکیزه بهره‌مندشان کردیم و بر بسیاری از آنان که آفریدیم، برتری‌شان دادیم، برتری و فضیلتی عالی و شایسته». تربیت دارای فرایندی تدریجی، به‌هم‌پیوسته و مرحله‌ای است (اخوت و فیاض، ۱۳۹۵). ضرورت تربیت برای فرد، از ضرورت غذا کمتر نیست چراکه همان‌طور که حفظ و بقاء حیات انسان به خوراک و غذا وابسته است، تربیت نیز به‌نوعی موجب بقاء حیات و زندگانی می‌باشد (حجتی، ۱۳۷۰).

عدم آشنایی و آگاهی با ویژگی‌های دوره‌های رشدی موجب سردرگمی والدین، مربیان و نهادهای مختلف تربیتی برای برنامه‌ریزی در سنین مختلف شده و آن‌ها را به سمت بی‌تفاوتی نسبت به تربیت حتی گاهی بد تربیتی و درنهایت مصرف‌کنندگی صرف از نظریات

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱.

تربیتی غربی سوق می‌دهد (اخوت و فیاض، ۱۳۹۵). پرواضح است که اگر این بهره‌مندی بدون تفکر و صرفاً تقلید کورکورانه باشد نهایتاً فرزندان ما نیز به غایت‌ها و مقصدهای مفروض آن نظریات نزدیک می‌شوند؛ نظریاتی که اغلب اهدافی مادی‌گرایی، خودگرایی و دنیاگرایی دارند (اخوت، ۱۳۹۷). شناخت ویژگی‌ها و توانمندی‌ها در هر دوره از رشد می‌تواند پیامدهای مهمی در تربیت بر جای بگذارد که برای مثال می‌توان به چند مورد از آن‌ها اشاره کرد (حاجی‌ده‌آبادی، ۱۳۹۱):

۱. دانستن توانمندی‌ها و استعدادهای کودک در هر سن، انتظارات ما را نیز تعدیل کرده به عبارت دیگر باعث می‌شود نه بیش‌ازاندازه توان او انتظار داشته باشیم و نه به کمتر از آن راضی شویم.

۲. کودک تعلیم‌پذیر است لذا هر آموزشی در کودکی تأثیری عمیق و پایرجا بر رفتارها و فرایندهای روانی برجای خواهد گذاشت.

۳. تعلیم کودک در زیر ۷ سال با سایر دوره‌ها متفاوت است چراکه این دوران دارای شاخصه‌هایی است که تربیت در آن دوره را از سایر دوره‌ها جدا می‌کند.

۴. کودک درک انتزاعی کافی ندارد و در این دوران بیشتر فهم کودک مبتنی بر تجربه و حواس است.

۵. القانات محیط به‌شدت در این دوران بر کودک تأثیرگذار است. در این دوران که در کلام امام حسین علیه السلام در دعای عرفه از دوران وابستگی و عدم اختیار کامل نیز از آن یاد می‌شود، کودک به‌شدت تحت تأثیر محیط بیرونی قرار می‌گیرد و تصمیماتش به سرپرستان خود وابسته است.

۶. کلام بیشترین تأثیر را بر روی کودک می‌گذارد لذا به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم برای تربیت عاطفی در این دوران اهمیت فراوان دارد.

۷. ارتباط میان والدین با کودک در این دوره از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است به‌نحوی که ارتباط عاطفی و قبلی مؤثر در این دوران، پیروی و حرف‌شنوی در دوره‌های بعدی را نیز پیش‌بینی می‌کند. کودکانی که در محیط گرم و صمیمی خانواده قرار داشته و موردپذیرش قرار می‌گیرند از این حقیقت آگاهی دارند که موردعلاقه هستند و از ارزش دوست‌داشته‌شدن برخوردارند، همچنین این افراد دارای اعتمادبه‌نفس بالا و شخصیت سالمی هستند (گولای و اوندر، ۲۰۱۱).

تربیت مبتنی بر مباحث دینی در اصل بر پایه فطرت، حرکت به سمت فضیلت و راستی و کمال است؛ در این مسیر خانواده به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و شاید بتوان گفت تنها محیطی است که پی‌ریزی تربیت مبتنی بر آموزه‌های اسلام در آن امکان‌پذیر است. شریف قریشی (۱۳۹۲) معتقد است چنین مأمّن امنی مناسب‌ترین نظام برای تأمین آرامش روانی اعضا، برآورده‌ساختن نیازهای عاطفی فرزندان و پرورش نسل جدید شمرده شده و سهم ارزنده‌ای در تمدن انسانی و اسلامی دارد.

تربیت کودک در اسلام، یکی از وظایف اصلی والدین است که تنها به تأمین خوراک و پوشاک از جانب ایشان محدود نمی‌شود. نوع رفتارهایی که والدین در موقعیت‌های مختلف به‌منظور پرورش فرزند خویش در پیش می‌گیرند، شیوه تربیتی آن‌ها را تشکیل می‌دهد که بر تعامل آن‌ها با فرزندان و ویژگی‌های شخصیتی آنان مؤثر است (فقیهی و نجفی، ۱۳۹۲). بر اساس مطالعات تجربی صورت‌گرفته، روش‌های تربیتی والدین با ظهور و تثبیت رفتارها و ویژگی‌های خاصی در فرزندان دارای رابطه است. آنچه والدین از تجربیات برای فرزندشان فراهم می‌آورند کیفیت رشد شناختی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (بینگر و گرهارد، ۲۰۰۲). حساسیت و اهمیت شیوه‌های تربیتی والدین از آن‌جهت است که بر خصوصیات رفتاری فرزندان اثرات قابل‌توجهی داشته و می‌تواند بسیاری از آسیب‌های

فردی و اجتماعی را پیشگیری و در راستای بروز قابلیت‌ها در زمینه‌های گوناگون بسترسازی کند. استفاده از شیوه درست در تربیت فرزند همواره یکی از دغدغه‌های اصلی هر پدر و مادری است و از طرفی والدین داشتن فرزند با جسم، روح و عواطف سالم را ثمره شایسته زندگی خود می‌پندارند و برای رسیدن به این مهم از توصیه‌ها و دستورات متفاوتی پیروی می‌کنند (اعرافی، ۱۳۹۵). نگاهی تاریخی به مسئله فرزندپروری آشکار می‌سازد که همواره از دوران‌های گذشته تا به امروز، اندیشمندان در آثار خود به مسئله تربیت فرزند پرداخته‌اند و همگی بر اهمیت و ضرورت آن هم‌نظر بوده‌اند و آنچه تفاوت رویکردها در این زمینه را رقم می‌زند، ناشی از نوع نگاه هر یک از مکاتب تربیتی به ساختار وجودی انسان و جامعه و غایات هریک در نظام هستی است.

دوران کودکی را می‌توان بهترین دوران یا در واقع فرصتی دانست که خداوند آن را به انسان‌ها ارزانی کرده است تا والدین آگاه و مریبان دلسوز از آن استفاده کنند و کودکان پاک‌فطرت را به روش اساسی تربیت کنند و اگر از این زمان به‌خوبی استفاده نکنند یقیناً در آینده و در دوران بلوغ دچار مشکل شده و چه‌بسا تلاش والدین به‌جایی نرسد و اثربخش نباشد (نورسوید، ۱۳۷۸). لازمه برخورداري از سلامت روانی در بزرگسالی، با موفقیت سپری‌کردن مراحل رشدی در دوران کودکی است و والدین در این زمینه نقش تعیین‌کننده ای ایفا می‌کنند (هولدن^۱، ۲۰۱۰). هنگامی که نوزاد انسان در خانواده متولد می‌شود پاسخ‌دهی به نیازهای اولیه او از طریق همدلی مراقبتش به‌خصوص مادر است (شفیع پور، شیخی، میرزائی و کاظم‌نژاد لیلی، ۱۳۹۴). برقراری ارتباط مستمر با کودک با استفاده از ابزارهای مختلف کلامی و حسی می‌تواند اثرات مطلوبی را در رشد تفکر، ایجاد عاطفه، پاشیده‌شدن بذر ایمان و اعتماد به والدین برجای بگذارد و مفهوم اعتماد و ولایت به والدین را در سنین بعد برای کودک تثبیت کند (اخوت و فیاض، ۱۳۹۵). نظر به وجود آموزه‌های عمیق و غنی در منابع اسلامی که گشاینده دریچه‌ای نو و معرف سبک خاصی در زمینه تربیت فرزند و فرزندپروری است برای رسیدن به چنین هدفی راه‌های عملی و ابزارهای مختلفی وجود دارد که ما به‌منظور مؤثر واقع شدن از ابزار کلام استفاده کرده‌ایم.

از مهم‌ترین عوامل نقش‌آفرین در سیرت و فطرت انسانی، مبحث کلام است. کلام، اولین قدم در هدایت بشر است، همچنین اولین ابزار پیامبران و امامان در رشد و تعالی بشر است. اهمیت کلام در آنجا مشخص می‌شود که خداوند متعال در قرآن کریم، ۱۲ ویژگی کلام را در برخورد با افراد بیان داشته و دستور نیکوسخن‌گفتن را در میان احکام مهم صادر نموده است (بقره، ۸۳)؛ همچنین در کلام معصومین و دعا که قرآن صاعد است نیز موارد زیادی به بیان اهمیت این مهم پرداخته که به‌طور مثال در زیارت جامعه کبیره از وجود امام هادی ۷ کلام نورانی و اثرگذار از ویژگی‌های معصومین بیان شده است^۲. آری هر کلامی یا نور است یا ظلمت بدین معنا که می‌تواند روشنی‌بخش مسیر نفسانی تا الهی یا گمراه‌کننده باشد و انسان را از مسیر و سیرت پاک خود دور کند و به ظلمات جهل و نابودی سوق دهد. با این بیان یکی از مهم‌ترین ابزارهای قابل استفاده برای والدین در تربیت فرزند، ابزار کلام است. عربی‌بودن قرآن که با فطری‌بودن این کلام ملازم است، این ایده را در ما تقویت می‌کند که با استفاده از قدرت اثرگذاری کلام که در قالب‌های به کارگرفته شده آن نیز نهفته است می‌توان بر اساس قالب‌های ادبی قرآن شیوه‌های کلمه‌آموزی و کلام‌آموزی را به فرزندانمان آموزش دهیم و همچنین از این ابزار در راستای تربیت فرزندانمان استفاده کنیم (اخوت، ۱۳۹۲). این ابزار علاوه بر دلیل فوق‌الذکر به دلایل دیگری نیز استفاده شده است که عبارتند از این که کلام توانمندی‌ای است که کودک در زیر ۷ سال به‌تدریج به آن مجهز می‌شود.

1. Holden

۲. کلامکم نور و امرکم رشد و وصیتکم التقوی و فعلکم الخیر و عادتکم الاحسان و سجتکم الکرّم و شأنکم الحق و الصدق و الرفق و قولکم حکم و حتم و رءایکم علم و حلم و حزم: سخن شما نوربخش دل‌ها و فرمان شما هدایت است. سفارش شما تقوا و کار شما خیر و نیکی است. عادت شما نیکی و فطرت شما بخشش است. منزلت شما حق و راستی و مدارا و محبت است و سختتان دستور لازم‌الاجراست؛ اندیشه شما دانش و بردباری و عاقبت‌اندیشی است (زیارت جامعه کبیره).

۱-۱- اهمیت کلام در تربیت

کلام به معنی بهره‌مندی متکلم از کلمات در برخورد با مخاطب برای انتقال مقصودی معین است. منظور از کلام صرفاً سخن گفتن نیست بلکه شامل هر پیامی است که بین متکلم و مخاطبی با هدفی مشخص انتقال یابد؛ علاوه بر کلام به صورت لفظی، اراده‌هایی که به عنوان پیام کلام در محیط خانه به صورت رفتارهای زشت و زیبا صادر می‌شود بر شکل‌گیری درونیات کودک اثرگذار است. کلام متناسب با سیر رشد انسان محتوای غنی پیدا می‌کند. اثرات کلام بر کودک در این دوران بسیار اهمیت دارد چراکه منجر به ایجاد معرفت و بذریاشی آن در کودک و کاشت نهال ایمان در او می‌شود (اخوت و فیاض، ۱۳۹۵).

والدین با کلام خود می‌توانند درونیات و نطق کودک را شکل داده و آشکار سازند، لذا والدینی که توان برقراری رابطه عاطفی خوب با کودک خود را ندارند در تربیت دچار مشکل می‌شوند. لازم است والدین جملات خود را همراه با عاطفه و محبت بیان کنند زیرا استفاده از کلام در ارتباط با کودک در درجه اول برای برقراری ارتباط عاطفی است؛ بنابراین کلامی که در آن عاطفه وجود نداشته باشد اثرگذاری کمتری دارد. متأسفانه برخی والدین با تصور این‌که کودک در این سنین فهم اندکی دارد با او برخورد محترمانه و از روی تکریم ندارند و دقت کافی در نحوه صحبت خود با کودک نمی‌کنند. پذیرش از سمت والدین و وجود حس صمیمیت با فرزند به عنوان حساسیت والدین نسبت به نیازها، توجه به علایق کودک و عشق بی‌قید و شرط والدین به کودک بدون توجه به ظاهر کودک، توانایی و رفتار اوست (هیلمپ^۱، ۲۰۰۱). محبت مقدمه اطاعت است و صرفاً انتقال جملات و کلمات موجب فهم و شکل‌دهی به باورها نمی‌شود چراکه روح حاکم بر کلمات از خود کلمات مهم‌تر هستند. چند اصل مهم که باید در استفاده از ابزار کلام به آن‌ها توجه شود عبارت‌اند از (اخوت و ادیب، ۱۳۹۸):

۱. فعال‌سازی تفکر از طریق کلام: چراکه ارتباط کلامی با کودک به ارتقای سطح تفکر او منجر می‌شود؛ بنابراین وقتی این ارتباط بیشتر، دقیق‌تر و مهربانانه‌تر و پر از عاطفه باشد، این ارتقا بیشتر و قوی‌تر و پایدارتر خواهد بود.
۲. مراقبت از تأثیرپذیری‌های کلامی در فضاهای مختلف: کلام طیب و مناسب به صورت مستقیم و غیرمستقیم در کودکان اثر می‌گذارد؛ بنابراین لازم است کودکان را تا آنجا که می‌شود از مکان‌هایی که ممکن است به نحوی از کلمات ناشایست استفاده شود دور ساخت تا از اثرات القایی نامناسب در مسیر تربیت عاطفی جلوگیری شود.
۳. پرهیز از گناهان زبانی: انواع گناهان زبانی از جمله غیبت، دروغ، تهمت و سخن‌چینی که حتی ممکن است با الفاظ خوب نیز بیان شوند از جمله کلمات خبیث و غیر طیبی هستند که کودکان با شنیدن آن‌ها دچار آسیب‌های جدی می‌شوند؛ چراکه اثرات القایی نامناسبی را برجای می‌گذارد.
۴. گفتگوی کریمانه با کودک خود و محترمانه با دیگران: لحن^۲ به عنوان یکی از اجزای مهم در کلام است که تعیین‌کننده جهت و حالت آن بوده و می‌تواند به صورت طیب یا غیر طیب باشد. بسیاری از گفتگوهای ناشایست به ظاهر دارای کلمات خوبی هستند ولی با لحنی که دارند نامناسب و غیر طیب می‌شوند. مراقبت از لحن‌های دشمنی و کینه، سرزنش و توییح، تنبیه، عیب‌گیری و خردکردن شخصیت کودکان روی آن‌ها اثرگذار بوده و به زودی همان ویژگی‌ها در رفتارهایشان بروز می‌کند؛ لذا اهمیت توجه به لحن بسیار مهم است.

1. Hilpl

۲. انتقال پیام به شکلی خاص برای القای پیامی خاص را لحن گویند. به عبارت دیگر لحن، روح حاکم بر کلام است که حالت‌های مختلفی دارد از جمله: لحن مهربانانه، لحن پرخاشگرانه، لحن آمرانه، لحن پرسشی، لحن تعجبی و ...

۵. تعادل در استفاده از تشبیه و تشویق: با توجه به اینکه اغلب تشبیه و تشویق کودکان به وسیله کلام صورت می‌گیرد دقت در قصد و نیت این‌گونه گفتگوها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و بر این اساس مواردی مانند متناسب بودن تشبیه با اشتباه، نیز صادق بودن تشویق، دارای تأثیرات تربیتی بیشتری است. نه تنها تشبیه می‌تواند اذیت‌کننده و منجر به ایجاد آسیب بین رابطه عاطفی والد و کودک باشد، بلکه بسیاری از تشویق‌های اضافی یا هدیه‌های غیر ضروری نیز آسیب‌زاست.

۶. آسیب‌های کلامی قابل‌پیشگیری: تأثیرات مخرب گفتگوی نامهربان والدین با هم به شدت عواطف کودک را نیز تخریب و او را دچار انواع اضطراب‌ها و عدم اعتماد می‌سازد. می‌توان با شناسایی این موقعیت‌ها و اصلاح کلام از بروز آسیب بر کودک جلوگیری کرد.

والدین با کلام خود می‌توانند درونیات کودک را شکل داده و آشکار سازند، بنابراین والدینی که توان برقراری رابطه عاطفی خوب با کودک خود را ندارند در تربیت دچار مشکل می‌شوند. طبیعی است آموزش کلام در کودکان می‌تواند از الگوهای متعددی پیروی کند. اکنون بیشترین الگویی که مورد توجه می‌باشد الگوهای تجربی است. وجود این الگوها یا به این دلیل است که پدران و مادران الگوی دیگری را نمی‌شناسند و یا اینکه تصویری از اهمیت کلام در شکل‌گیری اعتقادات و شخصیت فرزند خود ندارند. قالب‌های بیانی و ادبی قرآنی می‌تواند الگوهای و حیانی آموزش کلام فطری را در اختیار ما قرار دهد. برای این منظور کتاب‌های زیادی به صورت تخصصی در زمینه تدبیر نوشته شده است برای نمونه می‌توان به کتاب مقدمات تدبیر در قرآن، روش‌های تدبیر کلمه‌ای قرآن، روش‌های تدبیر ادبی (کلام و اجزای آن) و تدبیر در قالب ادبی کلام اشاره کرد. در همه این کتاب‌ها به نحوی آموزش ادبیات و گفتگو بر مبنای ادبیات قرآن به عنوان مبنای آموزش کلام به کودکان در سنین مختلف پیشنهاد شده است (اخوت، ۱۳۹۲). هرچند باور این همه تأثیر برای کلام برای برخی قدری دشوار است ولی با کمی بررسی می‌توان به خوبی به قدرت شگفت‌انگیز کلام در تربیت و یا تخریب آن پی‌برد تا جایی که می‌توان ادعا کرد اگر افراد جامعه تنها به اصلاح همین یک امر در بین خود قیام نمایند همه بیماری‌ها و اختلال‌های فردی و اجتماعی آن‌ها درمان خواهد شد و نسبت به همه اختلال‌ها و آسیب‌ها مقاوم می‌شوند (حاج بابایی، ۱۳۸۰).

به همین دلیل جا دارد برای ورود به ساحت تعلیم و تزکیه در هر دوره‌ای ابتدا به مقوله کلام پرداخته شود و از این ابزار برای نفوذپذیری بیشتر و نیز ارتقای صفات کمال در آن سعی بلیغ صورت گیرد چراکه کلام می‌تواند نقش مهمی در انتقال عواطف و تربیت فرزند داشته باشد. همان‌طور که گفته شد کلام در این پژوهش محدود به الفاظ و کلمه‌ها نمی‌شود بلکه شامل هر پیامی است که بین متکلم و مخاطب با هدف مشخص انتقال یابد از جمله حالات چهره، نوع نگاه، رفتار و حتی اشاره‌ها را نیز در برمی‌گیرد؛ پس به نوعی می‌توان همه ابعاد تربیت را در مؤلفه کلام خلاصه کرد. همان‌طور که کودکان، مقلد رفتارها و گفتارهای خوب از والدین هستند، نواقص رفتاری و گفتاری را نیز تقلید می‌کنند؛ این تقلید ممکن است در کودکی نگران‌کننده نباشد اما به تدریج با افزایش سن ابعاد شناختی‌تر و عاطفی‌تری به خود می‌گیرد (اسحاقی، ۱۳۹۷). نقش کلام در آموزش‌های ابتدای زندگی، نقشی بی‌بدیل و غیرقابل‌کنمان است. هر آموزش دیگری در کودک وابسته به میزان یادگیری کلام در او مؤثر واقع می‌شود. کلام در پیدایش خود مراحل را طی می‌کند که این مراحل را می‌توان متناسب با سیر تکاملی به شکل زیر ترسیم کرد (اخوت، ۱۳۹۶):

- ۱) کلام از مقاصد متکلم شروع می‌شود و به صورت القایی جریان می‌یابد و با لحن مشخصی ابراز می‌شود.
- ۲) کلام از اسم و کلمه تشکیل می‌شود و محتوای آن از طریق اسم و کلمه ابلاغ می‌شود.
- ۳) هر کلام به وسیله حرف، قیود مختلفی را به خود می‌پذیرد.
- ۴) کلام با عطف به کلام دیگر امکان گسترش می‌یابد و امکان فصل‌بندی کلام پدیدار می‌شود.
- ۵) هر کلام جهت مثبت و منفی دارد و مثبت یا منفی بودن آن می‌تواند دارای شروطی باشد.

آموزش به فرزند و تربیت او در دوره اول زندگی به دلیل نداشتن پیش‌فرض‌ها و خالی‌بودن از تصورات به‌صورت القایی _منظور از القا پیامی است که با رویارویی به فرد انتقال یافته، خواسته یا ناخواسته فرد تحت تأثیر آن قرار می‌گیرد_ صورت می‌گیرد به همین دلیل افکار، باورها، توجهات و عواطف والدین در شکل‌گیری تصورات کودک و آموزش‌های او بسیار مؤثر است؛ لذا هر قدر والدین با توجه، مهربانی، انگیزه و قصد بیشتر افکار و باورهای خود را به کودک خود انتقال دهند در تعلیم و تزکیه او موفق‌تر می‌شوند. در این صورت کلام آن‌ها نافذتر و در زندگی کودک مؤثرتر است. با توجه به مطالب فوق و به‌منظور تفصیل آن در رابطه با تعلیم و تربیت کودک از قبل از تولد تا هفت‌سالگی او می‌توان مراحل زیر را اجرا کرد (اخوت، ۱۳۹۷):

- مرحله اول: ابراز عواطف و مهربانی درست و بجا به کودک و سعی در جاری‌شدن رحمت در زندگی او
- مرحله دوم: شناساندن اشیاء طیب به کودک و سعی در ارتباط او با آن اشیاء
- مرحله سوم: معرفی محدوده‌ها و حدود اشیاء طیب و سعی در شناساندن ربط اشیاء به هم و حدود آن‌ها
- مرحله چهارم: سعی در شکل‌گیری انواع گزاره‌های طیب در کودک
- مرحله پنجم: سعی در شکل‌گیری انواع علم و باورهای طیب در کودک
- مرحله ششم: سعی در ایجاد تمایز در باورهای طیب و خبیث برای کودک
- مرحله هفتم: سعی در تقویت مدیریت باورهای طیب در کودک

والدین برای بهره‌مندی از کلام طیب در تعلیم و تأدیب و تربیت کودک خود، ابتدا لازم است کلام خود را طیب و پاک ساخته و راه‌های نفوذپذیری بیشتر آن را نیز بدانند، همچنین لازم است از شیوه‌هایی که کودک را نسبت به آن کلام فعال‌تر می‌کند واقف شوند. لذا در ادامه به بررسی عواملی که به ارتقای نفوذ کلام اشاره دارد می‌پردازیم. ارتقای کلام به معنای ارتقای اراده در فرد است و ارتقای اراده تابع ارتقای ساختار درونی انسان است. بر این اساس والدین برای تسلط بیشتر بر امر تربیت فرزند خود لازم است بر کلام خود مسلط‌تر شده و نیز به ارتقای آن بپردازند. ارتقای سطح کلام به‌طور طبیعی منجر به افزایش تأثیرات تربیتی بر کودک خواهد شد. ضمن آنکه کودک لوحی نانوشته است که با کلام والدین این لوح نوشته می‌شود و اصلاح آن به‌منزله بالارفتن توان کودک در تعیین خوش‌عاقبتی خویش است.

۱-۲- اهمیت تربیت بر اساس منظومه رشد قرآنی

این منظومه بر اساس مطالعات و تحقیقاتی است که در سال‌های متمادی ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۹ توسط اخوت در زمینه تربیت کودک با استناد به آیات و روایات حاصل شده است. منظومه رشد قرآنی مجموعه‌ای هدفمند و راهبردی با هدف بررسی و تحلیل فرایند رشدی انسان در دوره‌های مختلف سنی است که توسط اخوت (۱۳۸۷-۱۳۹۹) تدوین و منتشر شده است. این مجموعه با محوریت آیات قرآن و روش‌های متعدد تدبر در قرآن و مجموعه احادیث مرتبط موفق به تولید محتوای بیش از ۳۰ جلد کتاب در حوزه‌های گوناگون شامل مبانی، فرایندها، راهبرد و مهارت‌های دوران‌های مختلف رشد شده است. بر اساس این رویکرد هدف تربیت در ۷ سال اول زندگی هدایت نطق به معنای آشکارکردن درونیات است _ و تعلیم کلام به‌گونه‌ای است که زمینه رشد بهتر در دوره‌های بعدی را فراهم سازد. نطقی که توان فرد را در تفکر تفصیلی و متمایز دیدن موضوعات فراهم کند و کلامی که قابلیت بیان درونیات را ایجاد کرده و زمینه‌ای برای شکل‌دهی به باورهای زیبا و توحیدی شود. روح حاکم بر تربیت در این دوره بسترسازی و انس‌دهی با چیزهای پاک (طیب) است. فراهم کردن بسترهای پاکیزه، به‌دور از گناه و نازیبایی‌ها از اصول کلی تربیت در این دوران است؛ کلام، نطق، حواس و طبیات چهار کلیدواژه اصلی در چیدمان اصول و مهارت‌های تربیتی دوره اول رشد می‌باشند (اخوت و فیاض، ۱۳۹۵).

یکی از مهم‌ترین اصول تربیت کودک در این دوران برقراری ارتباط خوب و مؤثر با کودک و تأثیرگذاری بر او به نحوی است که اصل ارتباط مستمر حفظ شود. والدینی که با تهیه اسباب‌بازی‌های فراوان فرزند را به حال خود رها می‌کنند عملاً تأثیرگذاری بر روی او را کم‌رنگ کرده و موجب تأثیرپذیری شدید کودک خود از محیط می‌شوند. در حقیقت به جای این که پیکان رابطه اثرگذاری از جانب والدین باشد بیشتر توسط رفتار کودک هدایت می‌شود. پس می‌توان نتیجه گرفت که برقراری ارتباط عاطفی خوب و مستمر با استفاده از ابزارهای مختلف کلامی و در قالب بازی‌ها یا کنش و واکنش‌های ساده می‌تواند باعث کلنجاررفتن والدین با کودک شده و اثرات خوب و مؤثری را در رشد فکر، تربیت درست، ایجاد عاطفه، پاشیدن بذر ایمان و اعتماد به والدین بر جای بگذارد. برای رسیدن به چنین هدفی لازم است والدین برنامه و زمان مشخصی را در طول روز برای برقراری این ارتباط فعالانه و عاطفی با کودک در نظر بگیرند.

۱-۳- اصول تربیت در دوره اول رشد بر اساس منظومه رشد قرآنی

این منظومه در بیش از ۳۰ جلد کتاب به بیان اصول، روش‌ها، سیر مراحل و مهارت‌های دوره‌های مختلف رشد پرداخته است. ساختار اصلی منظومه رشد با تکیه بر آیات قرآن و با روش‌های متنوع و گوناگون تدبیر در قرآن به دست آمده و با بهره‌گیری از روایات مرتبط و هم‌سو بسط داده شده است. در بررسی‌های انجام‌شده مشخص شد که این منظومه با نظریات انسان‌شناختی علامه حسن‌زاده آملی و آیت‌الله جوادی آملی هم‌خوانی دارد (اخوت، ۱۳۹۷). در این رویکرد رشد انسان به شش دوره حدوداً هفت‌ساله تقسیم شده و برای هر یک از دوره‌ها ویژگی‌های رشدی، توان‌های دوره و هدف و مقصد رشدی مخصوص به آن در نظر گرفته شده است. این شش دوره با توجه به مقصد موردنظر به صورت زیر نام‌گذاری شده‌اند:

(۱) دوره تأدیب نطق و آموزش کلام

(۲) دوره مشورت و ادب

(۳) دوره آداب و احسان (بلوغ عقلی)

(۴) دوره بلوغ عاطفی (بلوغ ایمانی)

(۵) دوره بلوغ لبی (دوره مسئولیت‌پذیری)

(۶) دوره بلوغ عبودیتی

بر اساس رویکرد منظومه رشد قرآنی، تربیت دارای فرایند مرحله‌ای است که می‌توان بر مبنای آموزه‌های دینی به تعدادی اصل کلی مختص به هر دوره رشدی نیز دست یافت و از این طریق بستری برای استنتاجات تربیتی ایجاد کرد که در ادامه به چند مورد از اصول و ویژگی‌های تربیت در دوره اول رشد اشاره می‌شود:

اصل اول: اخوت (۱۳۹۲) در کتاب دوره‌های رشد تفکر اجتماعی (پیش از تولد تا تکلم) اصول تربیتی دوران کودکی را با استناد به آیات و روایات آورده است. وی معتقد است که انسان موجودی است که با فطرت پاک متولد می‌شود. بر این اساس اولین دارایی هر

طفل فطرت او و فرض اولیه برای مولود در هر حالت پاک‌بودن اوست.^۱ با این دارایی تمام قابلیت‌هایی که فرد را در مسیر صحیح رشد راهنمایی می‌کند و لازمه سلامت و رستگاری اوست، به فرزند داده شده است. از این مبنا چند استفاده تربیتی مهم برداشت می‌شود:

- در تمام طول دوره اول رشد همین فطرت پاک است که وجود و ظهور دارد و بروز نمودهایی از عمل برخلاف فطرت از اواخر دوره نوجوانی (هفت سال دوم) به بعد امکان‌پذیر است. توجه به این امر در فرآیند تربیت آن‌جایی اهمیت می‌یابد که برخلاف ماه‌های اولیه زندگی کودک که فطرت پاک او بر همگان هویداست، پس از چندی که توان تخریب‌گری و قدرت سرکشی پیدا می‌کند، ممکن است مراقبین او فراموش کنند که او همچنان همان موجود پاک‌سرشت است و تمامی اعمال و سکناش نیز هنوز از همان فطرت سالم سرچشمه گرفته و شائبه وجود هرگونه شر، بدی، سوءنیت و قصد در فکر و عمل او منتفی است.
- فطرت کودک دارای توان تشخیص، رشد و بالندگی است؛ بنابراین بسیاری از گزاره‌ها نیاز به انتقال از منابع بیرونی ندارند؛ چراکه توسط خداوند متعال در نهاد کودک به ودیعه گذارده شده و تنها نیازمند کمک برای فعال‌شدن هستند. از منظر معارف اسلامی در کنار نقش وراثت و محیط، کودک با فطرتی متولد می‌شود که متضمن تمامی لوازم رشد اوست و مهم‌ترین اقدام والدین، بسترسازی برای شکوفاشدن این ودیعه الهی بوده است. همان‌گونه که مهم‌ترین رسالت تمامی انبیا نیز «ذکر» به معنی یادآوری بوده است. لذا برای تربیت کودک تنها عامل خارجی موردنیاز، دستگاهی مذکر است که با نوعی تذکر و یادآوری، موجبات شکوفایی فطرت را فراهم آورد؛ بنابراین یکی از مراقبت‌های مهم خصوصاً در دوران کودکی آن است که به‌هیچ‌وجه عملی که موجب خاموشی فطرت شود، صورت نگیرد و از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند در فرآیند شکوفایی فطرت اختلال ایجاد کند، تجربه ناامنی‌های عاطفی در این دوران است (همان).
- اصل دوم: همان‌گونه که گفته شد رشد اساساً امری تدریجی است و دعوتاً اتفاق نمی‌افتد و درواقع یکی از عطا‌های خداوند متعال به انسان، همین مرحله‌ای‌بودن شکوفایی توان‌هایش است که موجب عمیق‌شدن باورهای او می‌شود^۲ (اخوت، ۱۳۹۲)؛ بنابراین توقع بروز همه صفات مورد انتظار در همان هفت سال اول خالی از وجه است. این مرحله، دوران زمینه‌سازی یا به عبارتی تمهید برای تربیت محسوب می‌شود و زمان شکل‌گیری مقدمات صفاتی است که تحقق آن‌ها نیازمند زمان است. باید توجه شود هرگونه شتاب در تربیت می‌تواند فرآیند آن را مختل کند و داشتن افق بلندمدت برای به‌ثمرنشتن نتایج اقدامات تربیتی ضروری است.
- از مجموع اصول اول و دوم این نتیجه حاصل می‌شود که چنانچه در این دوران برخی صفات یا عادات که از نظر والدین ناپسند هستند در کودک بروز یافت، اولاً بنابر اصل وجود فطرت پاک، برای این دوران ناپسند محسوب نمی‌شوند؛ بلکه مصدر آن صفت می‌تواند عاملی در جهت رشد مثبت باشد که بنابر اقتضائات سنی بروز متفاوتی یافته است. ثانیاً بروز این صفات به معنای ماندگاری آن‌ها تا دوره‌های بعدی رشد نیست؛ به تدریج شکوفایی فطرت به‌عنوان عاملی کنترلی ایفای نقش کرده و آن صفت ظاهراً ناپسند را به اصل و ریشه آن برمی‌گرداند. روایات جالب‌توجهی در این باب وارد شده است.^۳ در تشریح این نکته می‌توان

۱. پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «هر نوزادی بر فطرت پاک متولد می‌شود؛ یعنی خدای عزوجل را خالق خود می‌داند»؛ همچنین است قول خدای تعالی «اگر از آنها پیرسی آسمان و زمین را چه کسی آفریده؟ خواهند گفت خدا» (کلینی، ۱۴۰۷؛ اسحاقی، ۱۳۹۷).

۲. امیرالمؤمنین؛ علی ﷺ فرمودند: زیبایی در زبان است و کمال در عقل و همواره میان عقلانیت و بلاهت یکی بر فرد غلبه دارد تا هجده سال؛ وقتی فرد به هجده‌سالگی رسید، هر کدام از این دو که بیشتر باشد بر او غالب می‌شود (مجلسی، ۱۴۱۳؛ اسحاقی، ۱۳۹۷).

۳. رسول خدا ﷺ فرمودند: «سرکشی طفل در دوران کودکی، مایه فزونی عقل او در بزرگسالی است.»

گفت کودکی که به‌عنوان مثال، سرکشی و یا لجبازی می‌کند^۱ بدان معناست که این قدرت را دارد در پای چیزی که می‌خواهد محکم ایستاده و به‌راحتی از آن نگذرد. این ویژگی سالیان بعد زمانی که در بستر عقلانیت شکوفا شده بروز پیدا کند، همین استحکام را در کنترل هواهای نفسانی از خود نشان داده که حاصل آن انسانی صبور و حلیم خواهد بود. توجه به این مسئله نیز احساسات منفی ناشی از برخی رفتارهای آزاردهندهٔ کودک را در والدین کنترل کرده و مانع ورود خدشه به روابط عاطفی فی مابین می‌شود.

اصل سوم: در این دوره سنی کودک فاقد قدرت درک امور انتزاعی است. مهم‌ترین ابزار ادراکی این دوران قوای حسی و مبتنی بر تجربه و خیال است؛ حواس بینایی، شنوایی، بویایی، چشایی و لامسه و بهترین شیوهٔ تقویت حواس نیز آن است که تا حد امکان توسط کودک مورد استفاده قرار گیرند.

اصل چهارم: کودک تعلیم‌پذیر است و هر آموزشی در کودکی تأثیری پایدار بر رفتارها و فرآیندهای روانی دارد.

اصل پنجم: محیط به‌شدت بر کودک تأثیر می‌گذارد. در این دوران که در کلام امام حسین علیه السلام در دعای عرفه از آن به دوران وابستگی و عدم اختیار کامل تعبیر شده، کودک بسیار تحت تأثیر محیط بیرونی قرار دارد و در تصمیمات خود به مراقبانش وابسته است.

اصل ششم: کلام به‌عنوان ابزاری برای آموزش، بیشترین تأثیر را بر روی کودک دارد. هر نوع پیامی چه با استفاده از الفاظ چه با استفاده از رفتار توسط حواس کودک دریافت و در درونش ثبت می‌شود.

اصل هفتم: ارتباط والدین با فرزند در این دوران از اهمیت بسزایی برخوردار است تا حدی که می‌توان گفت ارتباط عاطفی قوی و مؤثر در دوران کودکی، حرف‌شنوی در دوره‌های بعدی را به دنبال دارد.

اصل هشتم: رفتارهای فرزند به دلیل سادگی و پیچیده‌نبودن قابل‌تحلیل و به‌تبع آن برنامه‌ریزی است. والدین می‌توانند رفتارهای مطلوب یا نامطلوب کودک را با برنامه‌ریزی درست هدایت کرده و در مسیر مطلوب قرار دهند. در این دوران رفتارهای کودک بازتاب مستقیمی از تجربیات دریافته از محیط است.

اگرچه در رابطه با تأثیرگذاری یک برنامه آموزش والدین با رویکرد اسلامی و استفاده از ابزار کلام در تربیت کودک یافته‌های پژوهشی زیادی به‌صورت مستقیم وجود ندارد یا طراحی مقیاسی در حوزه کلام بر مبنای آموزه‌های اسلامی بدین‌صورت انجام نشده است اما مقالاتی به‌صورت کیفی، تربیت فرزند با رویکرد اسلامی را مدنظر قرار داده‌اند؛ برای نمونه در پژوهشی در زمینه پرورش و تربیت کودکان و شیوه ساختن و رشد دادن شخصیت فرزندان، محدثی (۱۳۸۸) با الهام‌گرفتن از مرحوم فیض کاشانی به تبیین تربیت اسلامی پرداخته است. در پژوهش دیگر که توسط رضوانی و حیدری (۱۳۹۱) با روش توصیفی-تحلیلی و بر مبنای قرآن و نهج‌البلاغه انجام شد به بررسی روش‌های تربیت اجتماعی کودکان پرداخت. در این پژوهش شش روش برای تربیت اجتماعی کودک بیان شد که عبارتند از: الگویی، پیشگیری، عبرت‌آموزی، تشویق، تنبیه و تعلیم. علاوه بر این در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی به‌صورت کلی مطالعات بسیار ارزنده‌ای صورت گرفته است از جمله تبیین مبانی تعلیم و تربیت اسلامی (علم‌الهدی، ۱۳۸۴)، تبیین ابعاد تربیت کودک در نظام خانواده از دیدگاه اسلام (کیان، ۱۳۹۴) اما در زمینه عملیاتی و کاربردی پژوهش‌های اندکی به مطالعه و بررسی اثربخشی این نظریات بر روی متغیرهای مرتبط با تربیت پرداخته‌اند و تاکنون مقیاسی برای سنجش ابعاد کلام مبتنی بر آموزه‌های قرآنی یافت نشد. کلام متناسب با سیر رشد انسان محتوای غنی پیدا می‌کند و در صورتی که از زندگی انسان حذف شود امکان هیچ‌گونه انتقال علمی و

۱. معصوم علیه السلام می‌فرماید: «سرکشی و حرف‌شنوی فرزند در کودکی خوب است تا در بزرگسالی بردبار شود و شایسته نیست جز این باشد» (کلینی، ۱۴۰۷؛ اسحاقی، ۱۳۹۷).

تجربه‌ای برای او نیست (اخوت، ۱۳۹۲). یکی از مهم‌ترین اصول در آموزش کلام به کودک ماهیت ارتباطی آن است که هیچ آموزشی به کودک بدون برقراری ارتباط انسانی، عاطفی و آموزشی اثربخش نیست (اخوت، ۱۳۹۷). از طرفی با کمی بررسی می‌توان به‌خوبی به قدرت شگفت‌انگیز کلام در تربیت و یا تخریب آن پی‌برد تا جایی که می‌توان ادعا کرد اگر افراد جامعه تنها به اصلاح همین یک امر در بین خود قیام نمایند همه بیماری‌ها و اختلال‌های فردی و اجتماعی آن‌ها درمان خواهد شد و نسبت به همه اختلال‌ها و آسیب‌ها مقاوم می‌شوند (حاج بابایی، ۱۳۸۰). با توجه به مطالب گفته‌شده، کلمات و جملات اجزای تفکر کودک در سال‌های بعد را تشکیل می‌دهند و به طرق مختلفی آسیب‌زا یا کمک‌کننده به بهبود روابط با کودک می‌باشند؛ لذا در استفاده از آن به‌عنوان ابزار مهمی در تربیت فرزند باید توجه نمود. به همین خاطر در این پژوهش سعی کرده‌ایم تا به طراحی مقیاس طیب سخن که مربوط به کلام است و اعتبارسنجی آن بپردازیم تا در این عرصه به سهم خود گامی کوچک اما مؤثر برداشته باشیم.

۲- روش‌شناسی

از آنجایی که هدف پژوهش ساخت مقیاس طیب سخن و بررسی روایی و پایایی آن بود؛ از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش انجام کار از نوع توصیفی-همبستگی است. روند استخراج مؤلفه‌ها و گویه‌های این مقیاس بدین صورت بوده است که در گام اول محورهای مهم زبان را بعد از تحقیق و پژوهش زیاد استخراج کرده و شامل مؤلفه‌های «فعل»، «قید»، «اسم»، «جهت و شرط» و «عطف و فصل» بوده است که بر این اساس سیر آموزشی تعریف و تبیین شد و بر مبنای غایت رشد در ۷ سال اول گویه‌های این پرسش‌نامه طراحی شد. در مرحله مقدماتی مقیاسی با ۳۶ گویه طراحی شد و سپس گویه‌ها در اختیار چند نفر از متخصصین روان‌شناس آشنا با مفاهیم قرآنی و این حوزه قرار گرفت. پس از بررسی‌های تخصصی و انتخاب گویه‌های مناسب در نهایت یک مقیاس ۲۶ گویه‌ای با نام مقیاس طیب سخن که اثر کلام طیب را در تربیت کودک موردسنجش قرار می‌دهد آماده شد. پس از طراحی گویه‌ها به‌منظور اعتبارسنجی مقیاس به بررسی روایی محتوایی، صوری و ملاک مقیاس با دریافت نظر از ۱۰ متخصص پرداخته شد.

برای تعیین روایی محتوایی یک پرسش‌نامه از قضاوت متخصصان و بررسی میزان پوشش و تناسب سؤالات با اهداف موضوع تحقیق استفاده می‌شود بدین صورت که سؤالات تحقیق تا چه میزانی معرف محتوا و هدف‌هاست. روایی محتوایی این پرسش‌نامه توسط ۱۰ نفر از متخصصان تربیت کودک که در بحث مبانی کلام نیز کار کرده‌اند (تسلط در حوزه تعلیم و تربیت و آشنا به مباحث کلام طیب) در دو حوزه: الف) ارتباط مؤلفه‌ها به‌صورت کلی با کلام طیب. ب) ارتباط گویه‌های مقیاس با مؤلفه‌های مذکور بررسی شد؛ طبق محاسبات انجام‌شده و به دست آوردن CVI و CVR، به اعداد ۰/۸۲ در CVR و ۰/۹۰ در CVI رسیدیم که از این طریق روایی محتوایی تأیید شد. همچنین گویه‌هایی که با محاسبه این شاخص‌ها نیاز به بازبینی داشت بر اساس نظرات داوران جرح و تعدیل شد که شامل ۲ گویه بودند که عبارتند از: گویه ۲۵. طفل احساس حقارتی نسبت به خود ندارد که به‌صورت طفل نسبت به مکان‌های معنوی مانند مسجد و زیارتگاه‌ها احساس خوبی دارد، درآمد. از آنجا که روایی صوری یکی از مشتقات روایی محتوایی است، همان روشی که برای تعیین روایی محتوایی بکار می‌رود یعنی استفاده از نظر متخصصان، در اینجا نیز برای تعیین روایی صوری قابل استفاده است که با توجه به مطالب گفته‌شده روایی صوری این مقیاس نیز تأیید می‌شود.

منظور از روایی ملاک میزان ارتباط بین امتیازهای حاصل از یک پرسش‌نامه با وسیله اندازه‌گیری دیگر است (خدایاری، ۱۳۹۶). با توجه به مطالعات و بررسی‌های انجام‌شده نزدیک‌ترین پرسش‌نامه‌ای که هم از لحاظ مبانی اسلامی و هم محتوای کلی به این مقیاس نزدیک بود پرسش‌نامه تربیت اسلامی اسحاقی (۱۳۹۷) است. لذا با انجام محاسبه هم‌بستگی به مقدار ۰/۵۲ رسیدیم که بیان‌گر

همبستگی متوسط بین این دو مقیاس بودیم، همچنین همبستگی میان پرسش‌نامه مذکور با مقیاس رابطه والد-کودک در اسکول و پیاپتا^۱ (۱۹۹۲) نیز محاسبه شد که مقدار به دست آمده عبارت است از ۰/۶۴ که بیانگر همبستگی بالای این دو مقیاس است.

پایایی شاخصی است برای ارزشیابی آزمون‌ها و پرسش‌نامه‌های تحقیقاتی و به دو دلیل از اهمیت خاصی برخوردار است: اول آن که پایایی حاکی از وجود خطای تصادفی^۲ در اندازه‌گیری است که این خطا مربوط به فاکتورهای مرتبط با آزمون‌شونده، عوامل مربوط به آزمون و شرایط برگزاری آن، همچنین عوامل مرتبط با امتیازدهی می‌باشد؛ دوم این که پایایی، پیشگوکننده روایی است (محمد بیگی، محمد صالحی و علی گل، ۱۳۹۳). در این پژوهش پایایی مقیاس در نرم‌افزار spss و از طریق شاخص آلفای کرونباخ محاسبه و به مقدار ۰/۸۴ رسیدیم که نشان می‌دهد پایایی مقیاس قابل قبول است.

۳- یافته‌ها

گویه‌های این مقیاس در ۶ مؤلفه قرار گرفت که عبارتند از: مؤلفه «فعل» با ۵ گویه، مؤلفه «قید» با ۶ گویه، مؤلفه «جهت» با ۶ گویه، مؤلفه «اسم» با ۵ گویه، مؤلفه «عطف و فصل» با ۳ گویه و مؤلفه «شرط» با ۱ گویه قرار داده شد که به شرح زیر می‌باشند:

مؤلفه اول (فعل): منظور از فعل هرگونه فعالیت طبیعی است که در راه رسیدن به مقصد معین انجام می‌شود. در این سازه نیز کودک باید به فهم انجام درست کارها، زمان و اهمیت آن در زندگی پی‌ببرد.

مؤلفه دوم (قید): این مورد به اهمیت ربط اشیاء با هم و فهم مالکیت خود و دیگران اشاره می‌کند که انواع مختلفی دارد مانند قید مالکیت، سببیت، ظرف و ظرفیت، تمایز و وابستگی. منظور از فهم در واقع فهم درست و طیب مالکیت است.

مؤلفه سوم (جهت): مؤلفه جهت به اهمیت قابل فهم‌بودن یا نبودن چیزی یا فهم باید و نباید درباره کاری توسط کودک اشاره دارد.

مؤلفه چهارم (اسم): این مورد بیشتر به توانمندی کودک در شناخت چیزهای اطراف و نام‌گذاری طیب و خوب روی اشیاء اشاره دارد.

مؤلفه پنجم (عطف و فصل): در عطف به اهمیت و ضرورت جمله‌گویی مرتبط با هم اشاره می‌شود و فصل به ضرورت استفاده درست و طیب از جملات به واسطه درک ویژگی‌های هر یک از جملات و توانمندی کودک در کاربرد آن جمله اشاره دارد.

مؤلفه ششم (شرط): این مؤلفه به ضرورت قرارگرفتن در چارچوب‌هایی با طیب خاطر اشاره دارد. در آموزش این مؤلفه به کودکان توجه به دو نکته اساسی است: الف) کنترل فراوانی شروط گذاشته‌شده برای کودک. ب) تغییر محور شروط از کودک به محیط اطراف.

۳-۱- شیوه نمره‌گذاری آزمون

این مقیاس در فرم لیکرت پنج‌درجه‌ای (به‌هیچ‌وجه / تا حدودی / متوسط / زیاد و بسیار زیاد) طراحی شده است. برای نمره‌گذاری آزمون ابتدا به گزینه‌ها نمرات زیر تعلق می‌گیرد:

بسیار زیاد: ۵، زیاد: ۴، متوسط: ۳، تا حدودی: ۲، به‌هیچ‌وجه: ۱. پس از نمره‌گذاری اقدام به جمع‌زدن نمرات کل آزمون می‌کنیم. بر این اساس در این مقیاس حداقل نمره ۲۶ و حداکثر نمره ۱۳۰ می‌باشد. گویه‌های پرسش‌نامه توانایی کلام نیک به شرح زیر است:

1. Driscoll & Pianta
2. Random error

۱. طفل قادر است مقاصد خود را به سهولت با دیگران در میان بگذارد.
 ۲. به‌طور معمول علائم نگرانی یا اضطراب در طفل مشاهده نمی‌شود.
 ۳. در هنگام عصبانیت از بکار بردن کلمات زشت پرهیز دارد.
 ۴. نسبت به پوشیدن لباس‌های نامناسب در حضور دیگران پرهیز دارد.
 ۵. قادر است در مورد مسئله‌ای تخیل کند و در رابطه با آن به‌صورت منسجم و مرتبط خیال‌پردازی کند.
 ۶. به‌طور طبیعی نسبت به امور خوشایند واکنش مثبت نشان می‌دهد.
 ۷. به‌طور طبیعی نسبت به امور ناخوشایند واکنش منفی نشان می‌دهد.
 ۸. نسبت به موقعیت‌های خطر پرهیز دارد.
 ۹. میل به نوشتن و خواندن در طفل فعال است.
 ۱۰. به نفع و ضررهایی که متناسب با فهم اوست اهمیت می‌دهد.
 ۱۱. نسبت به بایدها و نبایدهایی که به نفع اوست واکنش منفی نشان نمی‌دهد.
 ۱۲. به نسبت خود اشیای اطراف را می‌شناسد و نام آن‌ها را می‌داند.
 ۱۳. برای اسباب‌بازی‌های خود نام‌های خوب می‌گذارد.
 ۱۴. برای شناخت اشیای مختلف سؤال می‌پرسد.
 ۱۵. شناخت اشیا برایش مهم است.
 ۱۶. نام اطرافیان را به‌خوبی می‌شناسد و به زیبایی بیان می‌کند.
 ۱۷. نسبت به افراد خاص دارای واکنشی است که آن‌ها را از واکنش خود باخبر می‌کند.
 ۱۸. وقتی در اثر چیزی آسیب می‌بیند نسبت به آن هشیار می‌شود و برای دفعات بعد دچار آسیب نمی‌شود.
 ۱۹. حس مالکیت دیگران را می‌فهمد و برای آن ارزش قائل است.
 ۲۰. چیزهای اطراف را با نسبت‌هایی که دارند می‌شناسد.
 ۲۱. طفل بدون اضطراب نظرات خود را به دیگران بیان می‌کند.
 ۲۲. طفل دارای نشاط و تحرک کافی است.
 ۲۳. طفل از قرارگرفتن در محدوده و چارچوب نگران نمی‌شود.
 ۲۴. در طفل احساس آزادی نسبت به محیط وجود دارد.
 ۲۵. طفل احساس حقارتی نسبت به خود ندارد.
 ۲۶. نسبت به مکان‌هایی احساس خاص دارد.
- در پاسخ به این سؤال که آیا مقیاس طیب سخن از پایایی و روایی قابل قبولی برخوردار است به محاسبه CVR و CVI و هم‌بستگی و شاخص آلفای کرونباخ پرداخته شد.

به‌منظور بررسی روایی محتوایی بسته آموزشی، از روش لاوشه^۱ تحت عنوان ضریب روایی محتوایی^۲ استفاده شد؛ ضریب روایی محاسبه‌شده در این روش بین +۱ تا -۱ است که طبق آن هرچه رقم بزرگ‌تر باشد، روایی محتوایی بسته آموزشی بیشتر است (سیف، ۱۳۹۰). به این منظور بسته آموزشی توسط ۱۰ نفر از متخصصان حوزه مرتبط با پژوهش خواسته شد تا محتوای برنامه طراحی شده و

1. Lawshe

2. Content validity ratio (CVR)

کلیه تکنیک‌های جلسات را به تفکیک و بر اساس مرتبط بودن با هدف اصلی جلسه با توجه به مقیاس سه‌درجه‌ای «ضروری»، «مفید» و «غیرضروری» درجه‌بندی کنند که بر اساس فرمول زیر محاسبه شد.

تعداد کل متخصصین - تعداد متخصصینی که گزینه ضروری را انتخاب کرده‌اند

۲

CVR =

تعداد کل متخصصین

۲

بر اساس تعداد متخصصینی که محتوا را مورد ارزیابی قرار دادند حداقل مقدار ضریب روایی محتوایی قابل قبول بر اساس جدول زیر انجام شد و در صورتی که از آن مقدار کمتر بود حذف شد.

جدول ۱. حداقل مقدار CVR قابل قبول بر اساس تعداد متخصصین ارزیاب

تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹	۲۵	۰/۳۷
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶	۳۰	۰/۳۳
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴	۳۵	۰/۳۱
۸	۰/۷۵	۱۴	۰/۵۱	۴۰	۰/۲۹
۹	۰/۷۸	۱۵	۰/۴۹		
۱۰	۰/۶۲	۲۰	۰/۴۲		

همچنین به منظور بررسی شاخص روایی محتوایی^۱ از فرمول زیر استفاده شد. بدین صورت که متخصصان «مربوط بودن»، «واضح بودن» و «ساده بودن» محتوای هر جلسه در پروتکل را بر اساس یک طیف چهاردرجه‌ای لیکرت مشخص نمودند.

تعداد متخصصینی که به گویه گزینه ۳ یا ۴ داده‌اند

CVI =

تعداد کل متخصصین

جدول ۲. مقدار روایی مؤلفه‌های طیب سخن

CVI	CVR	گویه
-----	-----	------

۰/۸	۰/۶	القا	۱
۰/۹	۱	لحن	۲
۱	۱	جهت	۳
۱	۱	شرط	۴
۱	۱	عطف	۵
۰/۹	۱	فصل	۶
۰/۸	۰/۶	اسم	۷
۰/۹	۰/۶	قید	۸
۰/۹	۰/۶	فعل	۹

جدول ۳. مقدار روایی مقیاس طیب سخن

CVI	CVR	سؤالات
مؤلفه فعل		
۰/۸	۰/۶	۱
۰/۷	۰/۶	۲
۰/۸	۰/۸	۳
۰/۸	۰/۶	۴
مؤلفه قید		
۰/۹	۰/۸	۵
۰/۹	۰/۸	۶
۱	۱	۷
۱	۱	۸
۰/۹	۰/۸	۹
۱	۱	۱۰
مؤلفه جهت		
۰/۹	۰/۸	۱۱

مهدیه دهقان نیری و زهرا هاشمی	طراحی و اعتبار سنجی مقیاس طیب سخن مبتنی بر منابع قرآنی و دینی
۱	۱۲
۱	۱۳
۰/۹	۰/۸
۱	۱۵
۱	۱۶
مؤلفه اسم	
۱	۱۷
۱	۱۸
۱	۱۹
۱	۲۰
۱	۲۱
مؤلفه عطف و فصل	
۰/۹	۰/۸
۱	۲۳
۱	۲۴
مؤلفه شرط	
۰/۹	۰/۸
۰/۹	۰/۸

همان‌طور که ملاحظه می‌شود نتایج محاسبات به‌صورت کامل در جدول (۳) آورده شده است. با توجه به اعداد حاصله ملاحظه می‌شود که CVI و CVR برای همه گویه‌ها تأیید شده است. برای این‌که یک پرسش‌نامه قابل‌قبول شناخته شود، باید دارای دو ویژگی بسیار مهم قابلیت اطمینان پایایی و روایی باشد. پایایی سازگاری پرسش‌نامه را اندازه‌گیری می‌کند درحالی‌که روایی میزان مطابقت نتایج حاصل از پرسش‌نامه با دنیای واقعی را تعیین می‌نماید. روش‌های آماری مختلفی برای اندازه‌گیری این خصیصه وجود دارد. به‌منظور سنجش پایایی یک پرسش‌نامه معمولاً از دو روش ثبات درونی و دونیمه‌سازی استفاده می‌شود. ثبات درونی اندازه‌ای است که نشان می‌دهد سؤالات موجود در یک پرسش‌نامه تا چه میزان در یک شاخص خلاصه شده و به عبارتی با یکدیگر هم‌بستگی و ارتباط داشته‌اند (سیف، ۱۳۸۴). هرچه ثبات درونی بیشتر باشد، می‌توانیم اطمینان بیشتری داشته باشیم که نتایج نظرسنجی یا آزمون قابل‌اعتماد است. بهترین روش محاسبه ثبات درونی، استفاده از ضریب آلفای کرونباخ است. هر قدر شاخص آلفای کرونباخ به ۱ نزدیک‌تر باشد، همبستگی درونی بین سؤالات بیشتر و در نتیجه پرسش‌ها همگن‌تر خواهند بود. در بسیاری از منابع مقادیر به‌دست‌آمده بالای ۰/۷ در این آزمون مطلوب تلقی می‌شود. واضح است که در صورت پایین‌بودن مقدار آلفا باید بررسی شود که با حذف کدام

گویه‌های پرسش‌نامه مقدار پایایی آن را می‌توان افزایش داد (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۷). در این پژوهش برای سنجش پایایی مقیاس توانایی کلام نیک از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج آن در جدول (۴) آمده است.

جدول ۴. محاسبه پایایی مقیاس طیب سخن

مقیاس	آلفای کرونباخ	تعداد گویه‌ها
توانایی کلام نیک	۰/۸۴۱	۲۶

همان‌طور که در جدول مذکور مشخص است ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس توانایی کلام نیک ۰/۸۴ به‌دست‌آمده که بیان‌گر پایایی خوب و قابل قبول این پرسش‌نامه است.

جدول ۵. مقادیر هم‌بستگی مقیاس طیب سخن با مقیاس رابطه والد-کودک و تربیت اسلامی

مقیاس‌ها	ضریب هم‌بستگی پیرسون	سطح معناداری
پایاننا	۰/۶۴۴**	۰/۰۰۰۱
اسحاقی	۰/۵۲۰**	۰/۰۰۰۱

** هم‌بستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

در جدول (۵) مقادیر هم‌بستگی مقیاس توانایی کلام نیک با دو پرسش‌نامه دیگر آورده شده است. با توجه به سطح معناداری ($\leq 0/05$) هم‌بستگی میان مقیاس توانایی کلام نیک با مقیاس پایاننا معنی‌دار و مقدار ضریب آن برابر با ۰/۶۴ می‌باشد، همچنین هم‌بستگی میان مقیاس توانایی کلام نیک با مقیاس اسحاقی معنی‌دار و هم‌بستگی این دو پرسش‌نامه برابر با ۰/۵۲ است. همان‌طور که مشاهده می‌شود هر دو آزمون با مقیاس توانایی کلام نیک دارای رابطه مثبت و معنی‌دار هستند. از نظر شدت رابطه هم‌بستگی، با توجه به مقدار به‌دست‌آمده میان دو مقیاس توانایی کلام نیک و پایاننا (۰/۶۴)، می‌توان گفت هم‌بستگی قوی وجود دارد و میان مقیاس توانایی کلام نیک با اسحاقی با توجه به مقدار حاصله (۰/۵۲)، هم‌بستگی متوسطی وجود دارد.

۴- بحث و نتیجه‌گیری

انسان به‌عنوان موضوع تربیت، موجودی است چندبعدی و دارای استعدادهای پنهان که باید شکوفا شود و مورد بهره‌برداری صحیح قرار گیرد. لازمه تحقق چنین هدفی توجه به انسان به‌عنوان موجودی برخوردار از نفس است که با توجه کافی به قوای این جوهر وجودی، پیشرفت فرد در ابعاد مختلف و سعادت او تضمین می‌شود. بنابراین مهم‌ترین هدف تعلیم و تربیت باید شکوفا کردن کامل شخصیت فراگیران و پرورش ارزش‌های متعالی در آن‌ها باشد؛ همان‌طور که در اغلب نظام‌های آموزشی غالباً از تربیت شخصیت به‌مثابه هدف اصلی تعلیم و تربیت سخن می‌گویند و منظور از آن روندی است که تربیت فکری، جسمی، اخلاقی و عاطفی را دربرمی‌گیرد و اجازه پرورش همه استعدادهای کودکان و نوجوانان را می‌دهد. با توجه به اهمیت دوران کودکی در رشد و تکامل انسان عدم استفاده از روش درست تربیتی و مطابق با فطرت انسانی سبب به‌خطرافتادن زندگی مادی و معنوی انسان می‌شود. والدینی که به

وضعیت رشدی و شیوه تربیتی کودک خود توجهی نداشته باشند، فرزند خود را با اختلالات مختلفی روبه‌رو می‌سازند (شیروان، ۱۴۰۰). لذا بر این اساس به‌منظور رسیدن به ابراری در جهت تربیت فرزند هدف از پژوهش حاضر ساخت و اعتباریابی پرسش‌نامه طیب سخن و بررسی هم‌بستگی آن با تربیت اسلامی و روابط والد-کودک بوده است. نتایج بیان‌گر این موضوع بود که این مقیاس دارای روایی و پایایی قابل قبولی می‌باشد.

یکی از اشکالات مهم در رابطه والد-فرزندی در راستای تربیت، بی‌توجهی به پاسخ‌ها و پیام‌هایی است که از سمت والدین به فرزندان می‌رسد. اغلب والدین حرف می‌زنند و امر و نهی می‌کنند بدون این‌که متوجه پیام‌هایی که به فرزند خود می‌دهند باشند؛ به این ترتیب بسیاری از سخنان صادرشده از والدین می‌تواند بدون توجه به نیازی که فرزند داشته برای کودک قابل فهم نباشد و سردکننده رابطه عاطفی میان آن‌ها باشد. همان‌طور که گفته شد کلام شامل هر نوع پیامی از جمله حالات چهره، تکان دادن دست، انتخاب واژگان زیبا برای مخاطب قراردادن فرزندان می‌شود که همه این‌ها می‌تواند این عاطفه را منتقل کند. بر اساس منظومه رشد قرآنی، کلام شاخص رشد در دوره اول -دوره کودکی- به حساب می‌آید، همچنین ابراز رفتاری و عواطف طیب در لحن کودک ظهور و بروز پیدا می‌کند (شیروان، ۱۴۰۰). یکی از هنرهای والدین در تربیت فرزند و در راستای استفاده از ابزار کلام این است که زمان ارتباط کلامی با کودک را افزایش دهند. در این راستا برخی از والدین با جملاتی کوتاه، مستقیم، امری و بدون تماس چشمی یا عاطفی با فرزند خود حرف می‌زنند که این نوع تکلم با کودک نه تنها رشدی برای آن به همراه ندارد بلکه موجب ایجاد تهدید در رابطه عاطفی با والدین و بسته شدن روزنه‌های تفکر و تخیل کودک می‌شود. از طرفی پرسش و چالش به‌عنوان راهکارهای مهم در این سنین موجب فعال‌شدن تفکر مقدماتی در کودک است لذا یکی از اصول مهمی که والدین باید تلاش کنند تا در آن مهارت کسب کنند امتداد گفتگو با کودک به زبان کودکی است (اخوت، ۱۳۹۷). کلام ابراری برای تقویت همه توان‌ها و راهی برای شناخت ویژگی‌های بالفعل انسان است. به‌عبارت‌دیگر در ارزیابی و قضاوت رشد کودک در ابعاد مختلف شناختی، هیجانی، حواس و رفتار، ارزیابی ساختار کلام کودک مفید است (شیروان، ۱۴۰۰). کلام طیب را می‌توان به اشکال مختلف به کودک آموزش داد. از این راه والدین می‌توانند با اهتمام بر کلام طیب خود و انتقال آن به کودک با توجه به سن رشدی وی بر فعال‌شدن حواس و عواطف، شکل‌گیری باورها و قول طیب و فعال شدن تفکر کودک نقش مهمی ایفا می‌کند. با توجه به گستردگی اثرات کلام در زندگی به‌خصوص از بدو تولد کودک لازم است به این مقوله توجه دوچندان شود و با توجه به مطالعات انجام‌شده ملاحظه شد که در این راستا تاکنون مقیاسی که بتواند ابعاد مختلف کلام را بسنجد و بر مبنای آموزه‌های اسلام و مستخرج از منابع اسلامی باشد یافت نشد؛ بنابراین در این پژوهش به طراحی مقیاسی با نام طیب سخن و اعتبارسنجی مقدماتی آن پرداخته شد که در نهایت نتایج روایی و پایایی مقیاس را تأیید کرد. در این پژوهش، کلام عام مد نظر است و صرفاً تکلم نیست بلکه رفتارها و گفتارهایی است که با هدف و قصدی معین به فرد دیگر انتقال می‌یابد و به همین سبب می‌توان نیمرخ تحولی کودک را نیز با بررسی‌های بیشتر از طریق بسط این مقیاس ارزیابی کرد.

یکی از پژوهش‌های انجام‌شده در این راستا که به‌نوعی با ابزار کلام مرتبط بود پژوهش شیروان (۱۴۰۰) با عنوان ساخت و اعتباریابی مقیاس دوره اول رشد مبتنی بر منظومه رشد قرآنی می‌باشد که این مقیاس می‌تواند ابعاد مختلف رشد شناختی، اجتماعی، حرکتی و عاطفی کودک را ارزیابی کند و می‌توان شاخص کلام را یکی از بهترین شاخص‌های رشد کودک در نظر گرفت. این مقیاس ابعاد مختلف رشد زبان از قبیل واژگان، معناشناسی، رشد دستور زبان و زبان عملی را ارزیابی می‌کند. از منظر استفاده از منظومه رشد قرآنی، پژوهش شیروان با پژوهش انجام‌شده شباهت‌هایی دارد اما از جهت تفاوت لازم به ذکر است که پژوهش انجام‌شده به‌صورت خاص به بحث کلام به‌منظور تربیت پرداخته است و از این منظر مقیاسی را ساخته است که توانسته در مبحث تربیت به‌خصوص تربیت عاطفی بکار گرفته شود.

۵- تقدیر و تشکر

با سپاس از کسانی که ما را در انجام این مقاله یاری رساندند.

۶- منابع

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- نهج البلاغه.
- ۳- اخوت، احمدرضا. (۱۳۹۲). دوره‌های رشد تفکر اجتماعی (پیش از تولد تا تکلم). ج ۱. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت.
- ۴- اخوت، احمدرضا، و فیاض، فاطمه. (۱۳۹۵). اصول و مهارت‌های تربیت کودک ۲ تا ۷ سال با رویکرد طیب‌گزینی. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت.
- ۵- اخوت، احمدرضا. (۱۳۹۶). ظهور ولایت و تأدیب. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت.
- ۶- اخوت، احمدرضا. (۱۳۹۷). با کودکان خود طیب سخن بگوییم. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت.
- ۷- اخوت، احمدرضا، و ادیب، مریم. (۱۳۹۸). سند بایسته‌های تربیت کودک طیب. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت.
- ۸- اسحاقی، یلدا. (۱۳۹۷). ساخت و ارزیابی مقیاس الگوی تربیت عاطفی اسلامی بر اساس آموزه‌های اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- ۹- اعرافی، علیرضا. (۱۳۹۵). روش‌های تربیت. قم: موسسه عرفان و اشراق.
- ۱۰- حاج بابایی، فاطمه. (۱۳۸۰). تربیت عاطفی از دیدگاه امام علی (ع). تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۱۱- حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی. (۱۳۹۱). حقوق تربیتی کودک در اسلام. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ۱۲- حجتی، سید محمدباقر. (۱۳۷۰). اسلام و تعلیم و تربیت. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۱۳- خدایاری، محمدتقی. (۱۳۹۶). بررسی روایی و پایایی در پژوهش. تبریز: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی تبریز.
- ۱۴- رمضانی، فاطمه، و حیدری، مسعود. (۱۳۹۱). روش‌های تربیت اجتماعی کودک بر اساس قرآن و نهج‌البلاغه. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۹(۳۳)، ۱-۱۹.
- ۱۵- سرمد، زهره، بازرگان، عباس، و حجازی، الهه. (۱۳۸۷). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری (چاپ دوازدهم). تهران: انتشارات آگاه.
- ۱۶- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۸۴). اندازه‌گیری سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: انتشارات آگاه.
- ۱۷- شفیعی‌پور، سید زهرا، شیخی، علی، میرزایی، مهشید، و کاظم‌نژاد لیلی، احسان. (۱۳۹۴). سبک‌های فرزند پروری و ارتباط آن با مشکلات رفتاری کودکان. مجله پرستاری و مامایی جامع‌نگر، ۲(۷۶)، ۴۹-۵۶.
- ۱۸- شریف قریشی، باقر. (۱۳۹۲). نظام تربیت اسلام (چاپ اول). تهران: انتشارات فجر.
- ۱۹- شکوهی، غلامحسین. (۱۳۷۷). تعلیم و تربیت و مراحل آن. ج ۱۶. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۲۰- شیروان، کوثر. (۱۴۰۰). ساخت و اعتباریابی مقیاس دوره اول رشد مبتنی بر منظومه رشد قرآنی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- ۲۱- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۳۸۶). المیزان (چاپ بیست و سوم). ترجمه محمدباقر موسوی همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

- ۲۲- علم‌الهدی، جمیله. (۱۳۸۴). مبانی تربیت اسلامی و برنامه‌ریزی درسی بر اساس فلسفه صدرا. تهران: دانشگاه امام صادق.
- ۲۳- فقیهی، علی نقی، و نجفی، حسن. (۱۳۹۳). واکاوی صفات و رفتارهای اخلاقی زمینه ساز ظهور. همایش بین‌المللی دکترین مهدویت؛ دوره ۱۰.
- ۲۴- کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۴۰۷). الکافی. جلد ۲. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۲۵- کیان، مریم. (۱۳۹۴). تبیین ابعاد تربیت کودک در نظام خانواده از دیدگاه اسلام. *اخلاق*، ۵(۱۸)، ۳۵-۹.
- ۲۶- مجلسی، محمد باقر. (۱۴۱۳). بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار. بیروت: دارالاضواء.
- ۲۷- محدثی، جواد. (۱۳۸۸). تربیت اسلامی کودکان. فرهنگ کوثر بهار، ۷، ۵۷-۶۳.
- ۲۸- محمد بیگی، ابوالفضل، محمد صالحی، نرگس، و علی گل‌محمد. (۱۳۹۳). روایی و پایایی ابزارها و روش‌های مختلف اندازه‌گیری آن‌ها در پژوهش‌های کاربردی در سلامت. *مجله دانشگاهی علوم پزشکی رفسنجان*، ۱۳(۱۲)، ۱۱۵۳-۱۱۷۰.
- ۲۹- موسوی، سیدرضا. (۱۳۹۲). روش‌های تربیت عاطفی از منظر قرآن کریم و حدیث با تأکید بر محبت، خشم و ترس. رساله دکتری. دانشگاه قرآن و حدیث.
- ۳۰- میناگر، عبدالرضا. (۱۳۹۰). اخلاق و تربیت اسلامی. ج ۵. قم: ابتکار دانش.
- ۳۱- نورسوید، محمد. (۱۳۷۸). تربیت فرزند از دیدگاه پیامبر (ص) (چاپ اول). ترجمه محمد صالح سعیدی. سنندج: محمد صالح سعیدی.
- 32- Bigner, Jerry J., & Gerhardt, Clara J. (2002). *Parent-child relations: An introduction to parenting* (p. 400). Merrill/Prentice Hall.
- 33- Gülay, Hüliya., & Önder, Alev. (2011). Comparing parental acceptance: The rejection levels and peer relationships of Turkish preschool children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 1818-1823.
- 34- Holden George W. (2010). *Parenting: A Dynamic perspective* Thousand Oaks: SAGE publications.
- 35- Hilpl, Kimberly. Ann. (2001). *Facilitating healthy parenting attitudes and behaviors among adolescents using filial therapy in a high school curriculum*. University of North Texas.
- 36- Driscoll, Kate., & Pianta, Robert. C. (1992). Child-parent relationship scale. *Journal of Early Childhood and Infant Psychology*.

Design and validation of Polite Speech scale based on Quranic sources and Religious

Mahdia Dehghan Neiri¹

Zahra Hashmi^{*2}

Abstract

Communication with the child is important, and the impact on the child should be such that the principle of continuous communication is maintained. Continuous communication using various verbal and sensory tools can positively affect the development of thinking, creating emotion, and seeds of faith and trust in parents. In addition, it can establish the concept of trust and guardianship for parents at a later age for the child. According to the structure God has placed in the tablet of human existence and the power of receiving and transmitting the word, the word can be considered a factor in recording truths in human existence and transmitting them. For this reason, in any education at any stage of human life, the role of words is prominent and necessary. This study aimed to design and validate a speech scale based on Quranic and religious sources by considering the great effect of words on the upbringing and education of children. The descriptive-analytical method was used according to the construction of the scale. First related topics were extracted, and then the items were designed using related religious and Quranic sources and books. Then, 26 items were designed after reviewing by experts. The scale's validity was assessed by assessing the content, criterion, and face validity. Cronbach's alpha method was used to determine the reliability of the scale. The data obtained from statistical analyzes showed that the face and content validity and the criterion of good speech scale are acceptable. Cronbach's alpha index calculation also indicates that the constructed scale has high validity. In general, according to the results of the validity and reliability of the speech scale, it can be said that the speech scale is a valid and reliable tool for measuring different dimensions of speech.

Design, Pleasant Speech Scale, validation :**Keywords**

This Journal is an open access Journal Licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(CC BY 4.0)

1. Master's degree in Educational Psychology, Al-Zahra University. mahdieh.niry@gmail.

2. Assistant Professor, Department of Psychology and Educational Sciences, Al-Zahra University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)